

УДК 330.341.1:334.75

*Безус А.М.,
к.т.н., проф.кафедри «Менеджменту»,
Академія муніципального управління, м.Київ;
Бондаренко Г.В.,
асистент кафедри «Державних
та місцевих фінансів», аспірант,
Академія муніципального управління, м.Київ*

КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено сутність кластерної політики як основи економічного розвитку регіонів України, її типи, основні механізми здійснення та можливість реалізації кластерної політики в регіонах України.

В статье исследована сущность кластерной политики как основы экономического развития регионов Украины, ее типы, основные механизмы осуществления и возможность реализации кластерной политики в регионах Украины.

The article investigates the nature of cluster policy as a basis for economic development of Ukraine, its types, basic mechanisms of implementation and feasibility of cluster policy in the regions of Ukraine.

Постановка проблеми. Задля забезпечення розвитку кластерних структур в Україні необхідною умовою стає саме розробка дієвого, чіткого механізму управління цілою системою функціонування кластерів, стимулювання їх створення та подальшої підтримки розвитку. Таким механізмом має стати саме реалізація кластерної політики в регіонах України. Слід зазначити, що для кожного конкретного кластерного об'єднання повинна розроблятися індивідуальна стратегія розвитку, яка повинна базуватися на основних обов'язкових засадах здійснення кластерної політики. Не дивлячись на поширення інтересу до досліджень з даної проблематики, багато питань залишаються не вирішеними, тому виникає потреба у більш досконалому їх вивченні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування, розвитку кластерів та кластерної політики висвітлюється в багатьох працях вітчизняних вчених, таких як: З. Варналія, М. Войнаренко, Б. Губського, О. Єрмакової, В. Захарченка, С. Кримського, С. Соколенка та зарубіжних вчених-економістів: М.Енрайта, П. Кругмана, Ф.Кука, А.Маршала, М. Портера, Р. Хасанова та ін.

Метою статті є дослідження сутності кластерної політики, її типів, механізмів реалізації та можливості її здійснення в регіонах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи кластер як систему, можна визначити її як сукупність суб'єктів господарської діяльності різних взаємопов'язаних галузей, які об'єднані в єдину організаційну структуру, елементи котрої знаходяться у взаємозалежності, спільно функціонують та мають визначену мету. Важливим стратегічним заходом при створенні та функціонуванні кластерів стає саме формування ефективних технологічних ланцюгів між учасниками кластеру, які повинні включати всі внутрішні та зовнішні умови, які впливають на розвиток кластеру. Така взаємодія повинна приводити до додаткових позитивних ефектів як для кожного елемента системи (суб'єкту), так і для системи в цілому, що створює визначений стимул до формування єдиної системи розвитку та забезпечення цілісної системи управління кластером.

Об'єднання фірм у кластери дозволяє кожному з учасників одержувати переваги від ефекту синергії, тобто від ефекту, що виникає в процесі об'єднання зусиль заради масштабності виробництва [1, с.18]. Слід зазначити, що ефект синергії є характерним і для формальних структур. Відмінність же кластерів від формальних об'єднань полягає в тому, що підприємства, які входять в кластер, зберігають свою незалежність і гнучкість. До того ж, за рахунок спільної діяльності і, насамперед, завдяки розширенню і прискоренню інноваційності виробничих процесів, підприємства досягають значно більшої продуктивності.

Як зазначено у вітчизняній фаховій літературі, кластерна політика - це набір заходів та інструментів щодо стимулювання кластерів та прискорення їх розвитку [2]. Кластерна політика може здійснюватись на муніципальному, регіональному, національному та міжнародному рівнях. Метою кластерної політики є прискорення інноваційної динаміки, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та створення робочих місць.

Кластерна політика на практиці реалізується у розробці кластерної стратегії. За допомогою кластерної стратегії розробляються рішення (пріоритети) в області організації кластерів та мережевої співпраці, що визначають конкретні заходи для досягнення цілей кластерної політики. Кластерна стратегія є складовою частиною стратегії конкурентоспроможності об'єкта за рівнями управління. На мікрорівні кластерна стратегія являє собою стратегію участі підприємства в кластері, на регіональному рівні – регіональна кластерна стратегія, на макрорівні – національна кластерна стратегія. Кластерна стратегія повинна базуватися на розробці кластерної програми, яка повинна включати систему заходів, терміни виконання, засоби виконання та відповідальних виконавців.

Рівні кластерної стратегії за об'єктами управління подані на рис. 1.

Мікрорівень	• Стратегія участі підприємства в кластері
Регіональний рівень	• Регіональна кластерна стратегія
Макрорівень	• Національна кластерна стратегія

Рис. 1. Рівні кластерної стратегії за об'єктами управління

Відчутного значення при створенні кластера набуває визначення моделі кластерної політики, яка застосовується в конкретній країні. У практиці різних країн виокремлюють дві моделі кластерної політики: ліберальна і дирижистська.

Ліберальна кластерна стратегія є характерною для тих країн, які традиційно проводять ліберальну економічну політику та багато віддають на відкуп ринку. Це США, Великобританія, Австралія і Канада. Особливості кластерної політики в цих країнах – у тому, що основним гравцем є регіональна влада й регіональні організації, які разом із центральними учасниками кластерів розробляють і реалізують програми їхнього розвитку [3].

Дирижистську кластерну політику проводять відповідно уряди тих країн, що активно залучені до економічного життя країни. Серед них Франція, Південна Корея, Сінгапур, Японія, Швеція, Фінляндія, Словенія. У цих країнах важливу роль відіграє активна державна політика розвитку кластерів. Ця політика передбачає комплекс заходів – від вибору пріоритетних кластерів і фінансування проектів з розробки стратегій і програм розвитку кластерів до цільового створення ключових чинників успіху для розвитку кластерів.

У залежності від функцій держави виділяють такі типи кластерної політики: каталітична кластерна політика (державні структури виступають каталізатором процесів кластеризації, уряд зводить зацікавлені сторони між собою, але забезпечує обмежену фінансову підтримку проекту); кластерна політика підтримки (каталітична функція держави доповнюється його інвестиціями в інфраструктуру регіонів, освіту, тренінг і маркетинг для стимулювання розвитку кластерів); директивна кластерна політика (підтримувальна функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, націлених на трансформацію спеціалізації регіонів через розвиток кластерів); інтервенціоністська кластерна політика (уряд поряд із виконанням своєї директивної функції переймає у приватного сектора

відповідальність за прийняття рішень щодо подальшого розвитку кластерів і за допомогою трансфертів, субсидій, обмежень або регулювання, а також активного контролю над учасниками кластера формує його спеціалізацію) [4].

Для забезпечення такої технологічної трансформації економіки регіонів, в кожному з них мають бути розроблені стратегії та сценарії реалізації, в межах яких мають бути створені умови для стимулювання та спрямування діяльності всіх виконавців та учасників програми.

На думку вітчизняного дослідника, президента Міжнародної фундації сприяння ринку, стратегія технологічної модернізації регіону на кластерній основі має включати:

1. План реалізації Стратегії, в якому визначаються механізми відповідальності та комунікацій влади, бізнесу, громадського суспільства, конкретні заходи, відповідні організації, строки виконання, орієнтовний обсяг фінансування, джерела фінансування, очікувані результати.

2. Щорічні програми економічного та соціального розвитку регіону, розроблені на основі Стратегії та плану її реалізації.

3. Стратегії розвитку міст та районів регіону також на основі Стратегії та плану.

Впровадження кластерних принципів господарської організації потребує застосування спеціальних кроків, в тому числі:

- розробки концепції розвитку регіональних кластерів з врахуванням геополітичної специфіки та природно-ресурсного потенціалу регіону;

- розробки методології і формування регіональних та локальних кластерів у відповідності з особливостями регіону та світового досвіду;

- організації зборів та семінарів для учасників кластеру з метою розвитку їх співробітництва, обміну досвідом та інформацією;

- організації підтримки суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва як важливих учасників кластеру;

- сприяння просуванню інвестиційних проектів, що реалізуються силами регіональних та міжрегіональних кластерів;

- створення і розвиток інститутів підтримки регіональних кластерів (для взаємодії «влада-бізнес-наука» та міжнародних зв'язків);

- сприяння просуванню продукції кластерів на зовнішні ринки.

Пропонована Стратегія регіонального розвитку на кластерній основі реалізується (як свідчить світовий досвід) протягом 10-20 років через декілька етапів:

1. Етап подолання кризових тенденцій та формування передумов структурних зрушень (3-4 роки). В цей період має бути проведена істотна перебудова всієї господарської та соціальної системи в регіоні, реструктуризація базових галузей (в т.ч. корпоративна модернізація, технологічне оновлення, оптимізація бізнес-процесів на підприємствах),

реструктуризація ринку праці регіону; необхідні зміни в державному управлінні, системі бюджетування.

2. Етап активної структурної перебудови (здійснення позитивних структурних зрушень), (3-4 роки). На цьому етапі здійснюється реалізація пріоритетних проектів і напрямів, що забезпечують перехід до інноваційного розвитку регіону. В цей період передбачається:

- формування стійких кластерів в промисловості, АПК, туризмі, сервісних послугах;
- завершення проектів по відповідному розвитку транспортної, енергетичної, комунальної інфраструктур;
- реалізація заходів по рекрутингу капіталу в пріоритетні сектори, заповнення майданчиків наукових, індустріальних, логістичних парків;
- створення інфраструктури для побудови регіональної інноваційної системи;
- реалізація проектів комплексного розвитку міського середовища в регіоні;
- реалізація комплексної соціальної і культурної політики;
- реалізація заходів, спрямованих на прискорення розвитку малого бізнесу.

3. Етап перетворення структурних змін в основу стабільного прогресу регіону, досягненню нової якості зростання економіки регіону (4-5 років). В цей період передбачається:

- посилення інноваційної компоненти в працюючих кластерах;
- просування елементів регіональної інноваційної інфраструктури на національний та світовий ринок технологій;
- підготовка проектів наступного ступеня розвитку економіки регіону [5].

Досвід формування перших кластерів в Україні продемонстрував їх ефективність не тільки в підвищенні показників виробництва, але і в створенні сучасного соціального капіталу територій, регіонів, де функціонують кластери. Для впровадження кластерів в Україні доцільно створити формальні інституційні структури, які б координували розвиток кластера за участю вертикально інтегрованих бізнес-груп та мережевих компаній, які входять до кластеру. Також необхідною передумовою для формування кластерної політики в Україні має стати напрацювання відповідних законодавчих засад, які включатимуть необхідний понятійний апарат та передбачатимуть можливість стимулювання кластерного утворення, залежно від його значення для держави.

Висновки. Таким чином, задля впровадження кластерної політики в Україні на всіх рівнях економічної системи, особливо регіональних кластерів, які інтегруються у стратегію соціально-економічного розвитку території, необхідно проводити адекватну модернізацію в економіці регіону, забезпечити державну підтримку створення та функціонування

кластерів, важливим елементом повинно стати моделювання раціонального складу учасників, а також інвестиційних та інноваційно-виробничих взаємодій у складі кластера.

Використані джерела інформації:

1. Пилипенко И.В. Кластерная политика в России / И.В. Пилипенко // Общество и экономика. – 2007. – № 8. – С. 28.
2. Захарченко В.И. Кластерная форма территориально-производственной организации / В.И. Захарченко, В.Н. Осипов. - Ч. 2: Повышение региональной конкурентоспособности на основе кластерного подхода — Одесса: Фаворит - Печатный дом, 2010. — 236 с.
3. Ульяновченко О.Ю. Методологічні засади формування кластерної політики в умовах глобалізації / О.Ю. Ульяновченко // Державне будівництво – 2010. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2010-2/index.html>.
4. Романова О.А. Кластерное развитие экономики региона: теоретические возможности и практический опыт / О.А. Романова, Ю.Г. Лаврикова // Экономика региона. – 2007. – № 4. – С. 40.
5. Соколенко С.І. Кластерний підхід як технологія управління регіональним економічним розвитком/ С.І.Соколенко// - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucluster.org/blog/2012/06/klasternijj-pidkhid-yak-tekhnologiya-upravlinnya-regionalnim-ekonomichnim-rozvitkom/>